

tarban is megelőzi például a *bankot*, a *béke* a *bekezdést*.

Végül néhány szót a szótárról mint kollektív műfajról. A szerző, Kasza T. Márta, aki a szótárt „írta és összeállította”, valamint a szerkesztő Bozsik Rozália a mintegy 8 ezer címszó összeválogatásával és elrendezésével lenyűgözően nagy munkát végzett, s tudjuk, hogy az ilyen méretű vállalkozások esetében hibák is becsúsznak. Ezek gyérítésére szokás *lektort* alkalmazni. Nevét az impresszum sem említi, de bizonyára sok elírást észrevett, így itt csak néhányat említhetünk meg az észre nem vettek közül. Az egyik „csak” vesszőhiba: a mondatrészek közti *vagy* kötőszó elé fölöslegesen kitett vessző. (A példákat javítva közlöm.) „Valaki arcának vagy ajkának szájjal való megérintése üdvözléskor” (**csók**), „Két vagy több eszme” (**identitás**), „Kipusztult ember-, állat- vagy növényfaj” (**kihal**) stb. Kissé „húzósaabb” – bizonyára az *-l* képzők szomszédsága miatt – az egy *-l* betűvel írt *rosszall* (**ócsárol**), illetőleg az ige kijelentő módjában álló *fogyasztja* helyett írt felszólitó módú alak: „Tejét, húsát fogyasztja az ember” (**juh**).

A *Magyar értelmező képes szótár* – említett és említés nélkül hagyott, mert kijavítható hibáival együtt – szép és hasznos kézikönyv. A címébe beleírt *értelmező* kategória a nyelvész szótáríróknak – Pusztai Ferenc, Eöry Vilma és sokan mások – bizonyára okoz némi gondot. Ha e kiadvány „Az óvodában – képes szótár” nyomán „Az iskolában – képes szótár” – vagy valami hasonló – cím alatt jelenik meg, minden a helyére kerül benne. Igaz, hogy akkor szaklapban recenzió valószínűleg nem jelenik meg róla.

B. Fejes Katalin

С. М. Колесникова

Функционально-семантическая категория градуальности в современном русском языке [A fokozás mint funkcionális-szemantikai kategória az orosz nyelvben]

Москва: Издательство «Высшая школа», 2010. 279 стр.

Szvetlana Mihajlovna Kolesznyikovának, a moszkvai egyetem professzorának a könyve a nyelvtudomány történetében először írja le egységes szempontok szerint, teljességre törekedve azt az eszközrendszert, amely az orosz nyelvben a fokozás legkülönbözőbb változatainak jelölésére szolgál. A szerző filológusoknak, főiskolai oktatóknak, doktoranduszoknak, nyelvtanároknak ajánlja a művét. A monográfia valóban széles körű érdeklődésre tarthat igényt az orosz nyelvészetrel foglalkozók táborában mind Oroszországban, mind külföldön, mert nemcsak elméleti, hanem a mindennapi életben, a nyelvoktatásban jól hasznosítható gyakorlati kérdésekkel is behatóan foglalkozik. Amint a mű címe is utal rá, az elméleti alapot a funkcionális grammatika, tehát a nyelvtannak az a változata képezi, amelynek az a célja, hogy a nyelv egyes részrendszerének, egységeinek „működését”, e részrendszerek működésének sajátosságait írja le. A szerző a fokozást – nagyon helyesen – szemantikai kategóriának tekinti, és ebből a nézőpontból kiindulva tárgyalja a fokozással összefüggő kérdéseket.

Sz. M. Kolesznyikova könyve az előszót és a bevezetést követően öt fejezetre tagolódik:

1. A fokozásnak mint grammatikai kategóriának a helye és szerepe a nyelvben
2. A fokozás szemantikája
3. A fokozás mint funkcionális-szemantikai mező
4. A fokozás kifejezésének eszközei a különböző nyelvi szinteken
5. A fokozás kapcsolata más jelentéskategóriákkal

A monográfiát több mint 370 bibliográfiai adatot tartalmazó irodalomjegyzék és tartalomjegyzék zárja. A szerző főként az orosz szakirodalomra támaszkodik. Külföldön megjelent munkák közül angol nyelvű könyvre, cseh és lengyel nyelvvel kapcsolatos kutatásokra hivatkozik.

Az első fejezetben részletes képet kap az olvasó a fokozás leírásának történetéről Lomonoszov korától napjainkig. Egyet kell értenünk a szerzővel abban, hogy igen sokan foglalkoztak az orosz nyelvre jellemző fokozási részrendszerrel. A nyelvészek vagy „globálisan”, vagy a különböző nyelvi szintek szerint rendszerezve közelítették a fokozás kérdéseihez. Vagy úgy vélték tehát, hogy a fokozás általános nyelvi jelenség, azaz „csaknem minden szó fokozható valamilyen módon”, vagy a különböző nyelvi szinteken (a fonetika-fonológia, a frazeológia, a morfológia, a szóalkotás, a mondattan, a lexikológia egyes kérdéseinek tárgyalásakor) mutatták be a fokozás kifejezésének eszközeit, de a fokozás „komplex” leírására mindeddig nem került sor. (Megjegyzendő, hogy – ismeretem szerint – hasonló a helyzet más indoeurópai nyelvek esetében is.)

A könyv 7. oldalán kapunk választ arra a kérdésre, *mi a fokozás*. „... funkcionális-szemantikai kategória, amelyet különböző nyelvi eszközökkel fejezünk ki. Ezeket a nyelvi eszközöket fajfogalomként a mérték foglalja egységes keretbe” (ford. tölem – Sz.G.). Lényegében véve az egyetlen kérdés, amellyel kapcsolatban a szerző álláspontjától eltérő véleményt kell megfogalmaznom, a következő: *ismeretelméleti szempontból szerintem a fokozás elsődleges a méréssel szemben*. Álláspontom bizonyításaként megemlítem, hogy

- a) a kisgyermek előbb tud fokozni, mint mérni;
- b) feltételezhető, hogy az ember már a nyelv kialakulása során, azzal párhuzamosan képes volt érzelmeinek különböző fokozatait megfogalmazni, de mérni, mértékegységet használni, a

mérték fogalmát értelmezni még nem tudta;

- c) vannak olyan jelek, amelyek arra utalnak, hogy a különböző fokozatokat az állatok is érzékelik;
- d) minden olyan szó jelentése, amely mérhető fogalmat jelöl, fokozható, de nem minden fokozható szó jelöl olyan tartalmat, amely valamely mértékegység használatával mérhető.

E rövid ismertetésben ennél részletesebben ezzel az egyébként szerintem igen fontos és érdekes kérdéssel nem tudok foglalkozni, de megemlítése elkerülhetetlennek tűnt.

Igen fontos elméleti kérdés az is, hogyan határozzuk meg a fokozható szavak körét. Kolesznyikova hozzám hasonlóan azt az elvet képviseli, hogy a fokozás mint nyelvi jelenség nem korlátozható a melléknevek, igenevek, határozószók szűk csoportjára, tehát nem egyetlen szófajra jellemző grammatikai kategória. Alapelveként kell elfogadnunk, hogy a fokozás szempontjából (valószínűleg minden) nyelv szókészlete két csoportra osztható, a fokozható és nem fokozható szavak csoportjára, függetlenül attól, milyen szófajba sorolhatók az egyes szavak. Természetesnek tekinti azt is, hogy a szavakat nemcsak „felfelé”, hanem „lefelé” is lehet fokozni. A fokozás két változatának (a nem összehasonlító és az összehasonlító fokozásnak) a vizsgálata is természetes módon beletartozik az adott részrendszer komplex leírásába.

Igen nagy érdeme Kolesznyikova értekezésének a fokozás orosz nyelvű terminológiájának egységes, pontos kidolgozása (24–38, 45–54). Helbig az angol *intensifier* szóhoz közel álló német *Intensifikator* ('fokozó elem') használatával (Helbig, G.: *Lexikon deutscher Partikeln*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1988: 28–29) a fokozás egyik lényeges elemére (az intenzitásra) utalt. Kolesznyikova inkább a másik elemre (a „*grad*”-ra, a *fok*-ra, végső soron a viszonylagosságra) helyezi a hangsúlyt, amikor a fokozó elemet

graduator-nak nevezi, és a szakkifejezéseket a *grad* alapszóból kiindulva alkotja meg (*gradacija*, *gradualnoszty*, *graduirovanyije*, *gradoszema* stb.). A fokozás rendszerének leírásakor használható ennyire egységes terminológia – ismereteim szerint – az orosz nyelvészetben eddig nem létezett.

Gyakorlati szempontból a monográfia 4. fejezete tűnik a legérdekesebbnek. Ebben a fejezetben a szerző – az orosz nyelvtudomány hagyományainak megfelelően igen gazdag szépirodalmi példatárra támaszkodva – részletesen leírja azt a gazdag és sokrétű nyelvi részrendszert, amelynek segítségével az oroszul beszélő emberek a fokozás legkülönbözőbb változatait igen árnyaltan és színesen képesek kifejezni. A magyar olvasó számára szembeötlővé válnak a magyar és az orosz nyelv közötti jellemző interferencia-jelenségek: például az összehasonlító fokozás esetében a kötőszó-használatra vonatkozó eltérés, a nem összehasonlító fokozás esetében az a tény, hogy az oroszra jellemző a prefixumok és posztfikszumok gyakori és széleskörű használata, míg a magyar nyelvben inkább a szóösszetételek nagy száma figyelhető meg. Kolesznyikova munkája kitűnő kiindulási alap lehet egy orosz–magyar kontrasztív értékezés elkészítéséhez.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy Kolesznyikova könyve

- a) újat hozott az orosz nyelv fokozási részrendszerének egységes elvek szerint történő komplex leírásával,
- b) a fokozás orosz terminus technicusainak kidolgozása révén;
- c) mintául szolgálhat más nyelvek fokozási részrendszereinek leírásához;
- d) kézikönyvként haszonnal forgatható mindazok számára, akik szakemberként foglalkoznak az orosz nyelvészetrel, vagy érdeklődést mutatnak az orosz nyelv, az orosz nyelvtudomány iránt.

Székely Gábor

Holló Dorottya
Értsünk szót! Kultúra, nyelvhasználat, nyelvtanítás

Budapest: Akadémiai Kiadó, 2008. 263 p.

Az a felismerés, hogy a nyelvtanításnak és nyelvtanulásnak egyik fontos eleme az idegen nyelvet használó nép, ország kultúrájának a megismerése, Robert Lado (1957: 3) nevéhez fűződik és az ötvenes évekre tehető. Ennek ellenére Kramersch (1993) arról számol be, hogy a legtöbb nyelvtanár még néhány évtized elteltével is a nyelvtanítást nyelvi elemek: szavak és nyelvtani struktúrák tanításában látja. Holló Dorottya elsősorban idegennyelv-tanároknak és -tanárjelölteknek ajánlott könyve bevezetőjében meggyőző példákön mutatja be, mennyire fontosak a célnyelv lexikai és grammatikai ismeretein kívül a kulturális ismeretek, azaz a tájékozottság a tanult nyelv országában elfogadott szokások, értékrend, attitűdök és viselkedési normák terén.

A gyakran nehezen érzékelhető kulturális különbségek áthidalásához szükséges háttértudás és készségek megszerzésével kapcsolatban a szerző a bevezetőben felveti a kérdést: hogyan lehet biztosítani az interkulturális kommunikációs kompetencia tanítását az iskolában? A megoldást a nyelv és a kultúra integrált tanításában látja, és 15 fejezetben bemutatja a témával kapcsolatos legfontosabb elméleti tudnivalókat a lehetséges gyakorlati megoldásokkal együtt.

Az 1. fejezet a kultúra fogalmával, definícióival és a hozzá kapcsolódó ismeretekkel foglalkozik. A 2–7. fejezet a kultúra megjelenési formáira és dimenzióira, a kommunikációs folyamatokra, a szociolingvisztikai és pragmatikai vonatkozásokra tér ki. A 10. fejezettől konkrét tanulási-tanítási folyamatokkal kapcsolatos kérdések kerülnek elemzésre. Az utolsó fejezetek az integrált nyelv- és kultúratanítás gyakorlati kérdéseivel foglalkoznak: tanmenet, tervezés, tananyagok, feladatok, a tanulás mérése és nem utolsósorban a